

Editör Mustafa Aydın

Sistemantik Aile Sosyolojisi

Çizgi Kitabevi Yayınları: 464
Bilim Toplum Sayısı:

Genel Yayın Yönetmeni:
Mahmut Arlı

Çizgi Kitabevi
Aralık 2013

ISBN: 978-605-9022-26-6
Yayın: Seritika No:17536

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI

- Cataloging in Publication Data(CIP) -

Ediör: Mustafa AYDIN
Sistemlik Aile Sosyolojisi

ANAHTAR KAVRAMLAR

• Key Concepts •

Aile, Sosyoloji, Aile Sosyolojisi, Toplamsal Kurum, Aile Araştırmaları
Family, Sociology, Sociology of Family, Social Institution, Family Studies

Baskıya Hazırlık: Çizgi Kitabevi Yayınları
Tel: 0332 353 62 65- 66

Baskı: Selar Ofset

Mahmutlar Sitesi Yayın Cid. Nis 2 / Konya
0332 342 01 53

Cilt: Gökçe Cilt Evi - Tel: 0332 342 02 07

ÇİZGİ KİTABEVİ

Satılık: Muh. Mimar Muzafer Caddesi
Helvacıoğlu Apt. No:41/1 - Mahmutlar / Konya

Tel: 0332 353 62 65 - 353 62 66

Faks: 0332 353 10 22

www.cizgikitabevi.com

SİSTEMATİK
AİLE SOSYOLOJİSİ

Editör

Mustafa AYDIN

ÇİZGİ
YAYINLARI

XI. AİLE - TOPLUM İLİŞKİSİ

Mehmet Birekul*

1. Genel Olarak Aile - Toplum İlişkisi

Sosyal analizlerde önemli bu sosyal olgunun topyekün toplumla olan ilişkisidir. Yani her türlü beşeri oluşumun toplumla karşılıklı bir ilişkisi vardır. Şüphesiz hiçbir beşeri oluşum toplumun dışında değildir. Ancak bu olgular kendi içinde göreceli bağımsız oluşumlardır. Dolayısıyla da kendi aralarında birbirleriyle ilişkilerinden söz edilebildiği gibi genel olarak toplumla bir ilişkisinden söz edilebilir. Ancak herhangi bir şeyin toplumsallığı veya toplumla ilişkisi bu genel çerçeveyi ihtiva ettiği gibi alt kurumsal, grupsal ve örgütsel ilişkileri de içine alır. Bundan da anlaşılacağı üzere herhangi bir şeyin toplumla ilişkisi sınırlı bir sorun değildir. Pek çok şeyle bağlantısı kurulabilir. Esasen sosyolojik bakış bu ilişkiyi ortaya koyma işidir.

Şüphesiz bu kural aile için de geçerlidir. Ailenin analizi için toplumla genel bağlantılarından, yapı ve değişim sorunlarından, diğer grup ve kurumlardan söz edilebilir. Bunun hepsini bir ünite içine almak mümkün olmadığından ailenin diğer kurumlara ilişkisi gibi sorunları başka ünitelere bırakarak biraz da örneklem sorunlar üzerinden aile toplum ilişkisi üzerinde durmaya çalışacağız.

Hemen belirtelim ki aile şöyle ya da böyle diğer tüm kurumlar gibi içinde bulunduğu toplumun renk ve desenini taşır. Bazı sosyologlar bunu bir "kültürel baraj" ilkesiyle açıklarlar. Burada söz konusu olan bir kurumun kültürel birikimin bileşkesinde oluşup biçimlendiğidir. Aynı kurumu toplumlarda farklı kılan da budur. Mesela aynı aile bu temel kural gereğince Almanya'da farklı, İngiltere'de farklı ve tabii Türkiye'de farklı

* Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, mbirekul@hotmail.com; mbirekul@konya.edu.tr

modeller oluşturur. Tarımcı toplumlarda ailenin geniş, tüccar ve sanayi toplumlarında küçük olduğu yaygın bir örnektir.

Aile diğer kurumlarla karşılaştırıldığında gerçekten toplumsal yönü daha ağırlıkta olan bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Neredeyse o pür sosyal bir yapıya sahiptir. Onun bu özelliği eskiden beri pek çok sosyal bilimcinin dikkatini çekmiş ve birçoğu bu nedenle aileyi topluma, toplumu da aileye indirgeme eğiliminde olmuşlardır. Örneğin Le Playcilere göre aile sadece toplumun bir küçük bir parçası değil, hemen pek çok özelliğini taşıyan bir parçasıdır (Aydın, 1997: 52). Bu anlamda Le Play mikro-sosyal çevre biçiminde toplumun en küçük ünitesi olarak nitelediği aileyi, küçük bir toplum kabul etmektedir. "Atomun madde için önemi ne ise ailenin de toplum için önemi odur" diyen Le Play bu özelliğin her toplum için değişebilen özel bir gelişme biçimi olduğunu da ifade etmektedir (Doğan, 1991: 23). Bu açıdan bakıldığında ailenin sosyal örgütlenmenin temel birimlerinden biri, hatta "toplumun temel taşı" olduğu bir gerçektir.

Aile-toplum ilişkisini vurgulayan en belirgin alanlardan biri akrabalık sistemidir. Aileyi bu anlamda ele alan Kingsley Davis aileyi, gayet basit bir biçimde "aralarındaki kan bağı sebebiyle birbirlerine akraba olan bir grup insan" olarak tanımlar. Bunun yanı sıra antropologlar ilkellerdeki evlat edinme kurumunun da yaygınlaştığını dikkate alarak ailenin tanımını genişletmişlerdir. Sözgelimi Molinowski aileyi "evlilik, kan ve evlat edinme yoluyla birbirine bağlanmış ve birbiri ile ailevi rollerine göre ilişki kurmuş olan iki ya da daha fazla sayıdaki bireyin oluşturduğu grup" olarak açıklar. Ayrıca ona göre bu bireylerin aynı çatı altında yaşamaları gerekli değildir. Oysa Murdock bir sosyal grubun aile olabilmesi için ortak bir yerleşim birimini şart koşmuştur. Dahası bu birimde oturan bireyler arasında ekonomik işbirliği yanı sıra üreme-çoğalma ihtiyaçlarının karşılanması zorunluluğu vardır. Bu açıdan Murdock'a göre aile "birlikte oturan iki cinsten, yetişkinlerden en azından ikisinin toplumca kabul gören cinsel ilişkiler içinde olduğu

ve bu "evli" çiftin kendilerinin ya da evlat edinilmiş bir veya daha fazla çocuğunun bulunduğu sosyal bir birimdir" (Erdentuğ, 1990: 320-321). Aynı anlayıştan yola çıkan bir başka tanımda aile, "aralarında hısımlık olan veya hısımlık kurma tabiatında bulunan, karşılıklı ve sosyal müeyyideli haklar ve vazifelerle birbirine bağlı insanların vücuda getirdiği sosyal gruptur" (Baltacıoğlu, 1939: 301). Ailenin çocuğa bakımında yüklendiği görevi vurgulayan bir başka tanımda da aile "akrabalık bağlarıyla doğrudan birbirine bağlanmış olan ve yetişkin üyelerinin çocukların bakımından sorumlu olduğu bir grup" olarak öne çıkarılmaktadır (Giddens, 2000: 148).

Bir toplumun organize en küçük parçası olarak düşünülen ailenin içinde bireyi ele aldığımızda aile, hangi türdeki topluma ve toplum kesimine ait olursa olsun, birey bakımından onun eğitileceği ve beklenen modele göre yetiştirileceği ilk ortamdır. Buna göre aile, "içinde bulunduğu toplum şekline ve kültür bütünlüğüne göre üyelerinin sayısı değişen, temelde eş birlikteliği ile hukukî zemini oluşan bir kurumdur" (Berkay, 1990: 167). Zira aile Kierkegaard'ın "hayatın estetiği" dediği evlenme ile hukukî bir anlam kazanmış ve böylece sağlam temeller üzerinde varlığını sürdürmüştür (Bolay, 1990: 377). Görüldüğü gibi çeşitli fonksiyonları ve içyapısına göre toplumla olan ilişkisi bakımından birçok tanımı olan aile, ana-baba, çocuklar ve bazı kültürlerde yakın akrabalarından teşekkül eden, aralarında karşılıklı ilişki ve etkileşmenin bulunduğu bir birliktir. Bu birliğin değişik toplumlara göre çeşitli biçimleri olmasına rağmen, genel olarak ailenin biyolojik, duygusal, ahlakî, ekonomik ve hukukî cepheleri mevcuttur (Saran, 1991:140).

Bu özellikleri bünyesinde barındıran aile, bütün dünyada en uyumlu birincil kümedir. Birey aile sayesinde toplumsal bir aktör haline dönüşür ve bu şekilde aile, toplumun küçük bir minyatürü niteliğini taşır. Dolayısıyla aile herhangi bir toplumda ne şekilde tanımlanmışsa, makro düzeyde de o tanım toplumun genel yapısını ortaya koyan bir

unsur olarak belirlemektedir. Bu nedenle ailenin toplumsal bir boyut taşıdığı ve sosyal bir değer olarak toplumda yer aldığı da söylenebilir. Bu anlamda aile toplum ilişkileri ailenin topluma ve toplumun da aileye etkisi bağlamında karşılıklı ve döngüsel bir ilişki olarak dikkat çekmektedir.

2. Ailenin Topluma Etkileri

Aile- toplum ilişkisinin karşılıklı olduğunu söylemiştik. Gerçekten de aile toplumun yeniden üretilmesinde en önemli kurumlardan birisidir. Ailenin toplum üzerindeki etkisini "aile- nin toplumsal İşlevleri" nitelemesi altında toplayabiliriz. Bunlar da genel olarak:

- a- Ailenin sosyalizasyonu gerçekleştirme,
- b- sosyal kontrol ve denetleme görevi yapması,
- c- toplumsal kişilik oluşumuna katkısı,
- d- bir sosyal güvenlik sistemi görevi yerine getirmesi, olarak sıralanabilir.

Bunlardan sosyal kişilik biriye toplumun kazandırdığı bir özelliktir. Mevcut kabullere göre sosyal kişilik bireyin karakterinin yanında her ne kadar eğitim, din, vb. gibi pek çok etkenin bileşkesinde beliren bir oluşumsa da bunda ailenin payı büyüktür. Şüphesiz aile insanlık tarihi boyunca önemli bir sosyal güvenlik sistemi görevi yerine getirmiştir. Bu konuları diğer ünitelere bırakarak biz burada diğer iki işlev olan sosyalleşme ve toplumsal kontrol işlevlerinden söz edeceğiz.

2.1. Sosyalleşme ve Değer Aktarımı

Toplumun veya grubun üyelerinin davranışlarını yöneten normatif değerler sistemi olan kültürel yapı içinde toplum tarafından meşru olarak kabul edilmiş hedefler, ilgiler ve amaçlar yer alır. Söz konusu meşru hedefler toplum üyelerinin isteklerini sınırlandırıcı, yönlendirici bir rol oynarlar. Toplumun (veya grubun) üyelerini yönlendiren sosyal ilişkiler sistemi olan sosyal yapı ise bu hedeflere giden meşru yolları tanımlar, düzenler

ve denetler, bu yolların kurallarını, işleyişini belirler. Sosyal yapının kuralları, sosyal kurumlar yoluyla yaşama aktarılır. Toplumun değerleri, hedefleri, normları ile bunları gerçekleştirmek için tesis etmiş olduğu kurumsallaşmış araçların bireylere öğretilmesi, benimsetilmesi ve bireylerce kullanılır hale getirilmesi sosyalleşme süreci içinde gerçekleşir. Toplum genelde sosyalizasyon süreci, özelde de eğitim ve aile kurumları yoluyla bireyleri topluma adapte eder. Gençleri olgun kişiler haline getirir. Bireyin topluma sosyalize edilmesi birey için olduğu kadar toplum için de sancılı bir süreçtir. Çünkü özləri birbirinden farklı iki bütünlük, tabiatları birbirinden ayrı iki varlık tipi birbirini kabul etmek durumundadır. Birbirini kabullenmenin sonucunda genç topluma sosyalize olur (Çelebi, 1991: 300).

Bu anlamda toplumun ortaya koyduğu tavır ve hareket modellerini, örnekleri ve düşünce biçimlerini öğreten ve böylelikle bireyin toplumsal kültürle bütünleşmesini ve içinde yaşadığı toplumla uyum sağlamasını mümkün kılan bir mekanizma olarak sosyalleşme (Dönmezer, 1994: 122) sürecinde bireyin asıl normatif değerlendirmelerinin aile içinde oluştuğunu söylemek mümkündür. Özellikle hızlı kültürel değişimler yaşamayan toplumlarda ailenin değerler sistemi ile toplumun değerler sistemi birbirine büyük oranda benzerlik göstermektedir. Toplum içinde hayatını sürdürebilen insanoğlu, toplumun devamını sağlayacak olan genç nesli toplum içinde yani bir sosyal çevre içinde büyütüp eğitecektir. Çocuğun kişiliğinin gelişmesinde ise sosyal çevre içinde en etkili olanının aile çevresi olduğunda bütün sosyal bilimciler hemfikirdir. Yapılan sayısız araştırma, çocuğun aile çevresindeki erken tecrübelerinin kişiliğinin gelişmesinde en etkili çevre olduğunu gösterir niteliktedir (Saran, 1991:141).

Bu nedenle birincil toplumsallaşma etmeni olan aile, Cooley'in deyimi ile toplumdaki tüm değişmelere karşın, birincil küme özelliğini korumaktadır. Çünkü bilindiği gibi bireyin ilk deneyimlerini kazandığı, ilk tutum ve davranışlarını belirlediği ortam ailedir. Klasik aile tipi olan ana-baba-çocuk üçlüsünde, ana-babanın temel görevi çocuğu toplum-

sallaştırmaktır. Böylece çocuk, içinde yaşadığı toplumun bir üyesi olabilmektedir (Aziz, 1982: 17).

Çocuk ailede toplumun yazılı, yazısız tüm kurallarını öğrenir. Çeşitli sosyal durumlardaki uygun davranış kalıplarının ilk edinimlerini aileden alır. Çocuk konuşmayı, duygusal paylaşımı ve toplumsal dünyayı ilk defa aile içinde öğrenmeye başlar. Bu anlamıyla aile büyük topluma uyum sürecinde küçük bir toplumda geçirilen bir eğitim sürecini yansıtır. Başka bir deyişle aile mikro ile makro arasında bir köprü olarak önemli bir işlevi ifa eder. Bu nedenle hayatiyetini sürdürmek isteyen her toplum bireyleri için bir aile ortamı sunmak zorundadır (Horwitz, 2005: 678).

Ailenin toplumsallaşma sürecindeki bu etkisi toplumun değerlerini bireyi aktarması bakımından daha özel bir anlam ifade etmektedir. Zira değerler ailede benimsenir ve öğrenilir. Sosyolojik açıdan genel olarak değer, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir, kişi veya grup tarafından beğenilen her şey olarak tanımlanabilir. Buna göre değer nesnenin kendinden çok, o nesneye transfer edilen önemliliğidir. Başka bir deyişle değer, olumluluk ölçekleri olarak karşımıza çıkan ve dolayısıyla grupça benimsenen, gerçekleştirimi somut olsa da yalın biçimiyle soyut olan, bir inanca dayanan, aşkınlıklar taşıyan önemli beşeri bir olgudur. Dini-sosyal, kaynağı ne olursa olsun değerler bir biçimde sosyaldirler. Pek çok kişi tarafından paylaşılır, ciddiye alınırlar; coşku ile birlikte bulunur ve kavramsal olarak diğer nesnelerden soyutlanabilirler. Değerler kişilerin kendi ürettikleri şeyler değildir, dışarıdan gelmektedirler (Aydın, 2011a, 95).

Şüphesiz değerle ilgili olarak burada bizi ilgilendiren en önemli noktalardan birisi, onların sosyal hayatta şekillenişleri, bir başka deyişle belirleme görevleridir. Esasen tüm tarihsel varlık olguları bir değer yapısının gerçekleşmesidirler. Yani her tarihsel varlık alanı kendine has yapı (veya kurallar) içinde bir değeri gerçekleştirmektedir. Dil, sanat, devlet, aile, vb. tüm kurumlar kendine has olgular içinde, o alana ait değerleri ger-

çekleştirmektedir. Burada az-çok değişmeyen değerler bir belirleyici görevi yaparak, değişken olan toplumsal şart ve imkân-larda o topluma has yeni şekiller meydana getirmektedir. Hatta bu açıdan denebilir ki değerlerin değişmeyen bir ahlâkî boyutu, bir de sosyal şartlar içinde değişip dönüşen tarihî boyutu vardır (Aydı, 2011b: 39).

Toplumsallaşma yoluyla benimsenen değerler, toplumsal hayatın devamlılığı açısından da çok önemlidir. Değerler, bir grup üyesinin belirli önermeleri kabulü olmayıp aynı zamanda her bir üyenin toplumsallaşma sürecinde içselleştirmekte olduğu kişisel bağlılıkları olarak da kabul edilmelidir. Çünkü değerler, sosyal normlar içinde daha özgül ve somut davranışın genelleştirilmiş standartlarını sağlar. Sadece çocukluk dönemine değil, toplumsal hayatın bütününe bakıldığında toplumsallaşma, belli değerlerin yaşanması ve bazen de başkaları (ötekiler) için değer olan şeylerden uzak durulması şeklinde tecrübe edilebilir. Kişi için hayatın bazı dönemlerinde benimsediği ilke ve değerler başka bir dönemde değersiz olabilir.

Bu açıdan bakıldığında aile, karşılıklı ödevlere sahip insanlar tarafından oluşmuş bir sosyal grup, bir ahlak mektebi olarak tanımlanabileceği gibi ailenin bilhassa karakter terbiyesi bakımından bütün diğer eğitim kaynaklarından daha önemli olduğu rahatça söylenebilir. Çocuk, kendisini hayata intibak ettirici davranışları küçük yaşlarında öğrenir ve bu öğrenmeler kolay sökülüp atılamayacak kadar derin bir şekilde yerleşir (Topçuoğlu, 2010: 22). Böylelikle aile çocuğa hayatla ilgili bilmediği bilgilerin öğretildiği bir yapı olmaktan çok onun hayatının tamamında ihtiyaç duyacağı genel bir bakış açısını kazandırmak bakımından da son derece önemli bir işlevi üstlenmektedir. Toplumsal değerlerini aileden veremeyen toplumlar için dejenere olma, toplumsal kültürün dış tehditler tarafından dönüştürülmesi gibi tehlikeler kaçınılmaz olabilir.

Görüldüğü gibi ailenin bireyi sosyalleştirme işlevi, ona topluma doğrudan etki etme imkânı tanımaktadır. Bir bakıma aileden başlayan ve diğer sosyalleştirme ajanları ile

devam eden toplumsal etkide aile, motor görevi görmektedir. Toplumun kültürünü davranış kalıplarını, değerlerini özümsemiş bireylerin topluma kazandırıldığı bir eğitim merkezi olan aile, özellikle toplumsal sürekliliğin sağlanması ve toplumun yozlaşarak dejenere olmasının önündeki en önemli yapı/kurum olarak dikkati çekmektedir. Bu anlamda ailenin topluma olan en belirgin etkisi doğrudan toplumun nüvesini oluşturan bireyleri sosyalleştirerek topluma kazandırması ve toplumun değerlerini ona aktarması olarak değerlendirilebilir.

2.2. Sosyal Kontrol ve Koruma

Ailenin diğer işlevlerine de bağlı olarak genel toplumsal çerçevede toplumu kontrol ve onu yeniden üretme işlevi aile toplum ilişkisi bağlamında önem taşımaktadır. Her ne kadar aile de toplumun bir parçası olarak onun baskısı altında ise de aile, geri dönüşlü olarak toplumsal kontrolün en önemli mekanizmalarından biridir. Hatta bu kontrol bazen toplumsal değişimde kültürel gecikmelere de neden olabilir (Aydın, 1997: 39). Gerçekten de ailenin toplum içinde stratejik bir önemi vardır. Zira aile, fert ile toplum arasındaki bağı kuran yegâne sosyal organizasyondur. Toplumun ihtiyaçları tatmin edilmedikçe, eğitim, ekonomi, sağlık vb. imkânlar sağlanmadıkça ve formal kurallara uyum göstermedikçe toplum devam etmeyecektir.

Ancak kişiler toplumun çeşitli ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde motive edildikleri takdirde toplum varlığını sürdürecektir. Şu halde kişileri doğumlarından itibaren saran aile birliği, toplumun devamını sağlayacak fertleri bakıp büyüten ve onları koruyan birlik olarak son derece önemlidir (Saran, 1991:141). Durkheim, intiharları konu alan çalışmasında aile ortamı içinde bulunan kişilerin diğerlerine oranla yarım kat daha az (% 50) intihar riski taşıdıklarını belirtirken (Durkheim, 1992: 171) ailenin bireyleri toplumsal uyumsuzluktan kurtardığını vurgulamaktadır.

Fertlerini sosyal zararlardan koruyan ve insanı geliştirmek, toplumu iyileştirmek amaçlarını güden aile; bu sebeple sosyal ahengin oluşturulduğu ve geliştirildiği yerdir. Toplumun çekirdeğini aile oluşturduğuna göre, örgütlü bir yapıya kavuşması da onunla başlamaktadır (Cansel, 1991: 55). Toplumun hücresi niteliğindeki ailede görülen örgütlenme topluma yansıtacağı gibi, bu hücredeki olumsuzluklar da onu menfi yönde etkileyecektir. Aynı şekilde ailelerde rastlanan özellikler bulunduğu toplumun karakteristik özelliklerini de belirlemektedir. Bu açıdan aile kurumunun daha kuruluş aşamasında, toplum mozağinde önemli bir yeri vardır ve küçük küçük mozaikler büyük mozağin renklerini ve desenini oluştururlar (Oktay, 1990: 354). Bu yapının amaçları arasında fertlerini sosyal yıpranmalardan, sosyal zararlardan korumak, sosyal krizleri önlemek, insanı geliştirmek, toplumu iyileştirmek vardır.

Bu açıdan bakıldığında aile toplum ilişkisi bağlamında ailenin en önemli fonksiyonlarından biri toplumsal kontrol ve koruma işlevidir. Etkileşim içinde bulunan bireyler yaşadıkları toplumda, huzurun ve dayanışmanın sağlanabilmesi, dolayısıyla mevcut toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için bir takım kurallara uymak zorundadırlar. Toplum içerisinde insanların tavırları ve hareketleri bazı kurallar ve otoriteyi belirleyen standartlara göre örgütlenmiştir. Sosyal norm adı verilen bu standartlara ve kurallara uyumu sağlamak için bunlardan sapmaları önlemeye imkân verecek esas ve temellerin tümüne "sosyal kontrol" adı verilir (Dönmezer, 1994: 266).

Sosyal kontrolü öncelikle sosyal düzenin korunmasına katkıda bulunan her şey olarak tahlil eden birçok sosyolog sapmanın kontrolü üzerinde durarak, toplumda sapmanın azaltılması önlenmesi gibi konulara odaklanmışlardır (Simons vd., 2004: 20). Sapma ve sosyal kontrol iç içedir. Her zaman var olan sosyal kontrol çoğu zaman varlığını sapma ve sapsmış davranışların ortaya çıkmasıyla birlikte hissettirir. Fichter, sosyal kontrolü sosyalizasyon sürecinin bir uzantısı olarak görür. Sosyalizasyon, kişinin yaşadığı toplumda onaylanan davranışları, beklenen

örüntüleri öğrenmesi ve bunları yerine getirmesidir. Sosyalleşmenin iki boyutunun olduğunu belirten Fichter, öznel boyutunun kişinin kendine ait kontrol olduğunu, nesnel boyutun ise sosyal kontrolü kapsadığını ileri sürmüştür. Buna bağlı olarak ailenin sosyalizasyon sürecinin başlangıç noktası olduğu düşünülse sapmanın ortaya çıkmasında ve sosyal kontrolün sağlanmasında önemli bir role sahip olduğu söylenebilir (İçli ve Burcu, 1993: 43). Zira sapma hareketlerinin temel nedeni yeterli sosyalleşmenin sağlanamamasıdır. Sosyal organizasyona uygun olmayan veya elverişli olmayan sosyalleşme sapmanın kaynağını oluşturmaktadır. Bunun yanında aile müessesesindeki değişimler, insanların şahsiyet bütünleşmesi hallerini zorlaştırmaktadır (Nirun, 1970: 423).

Bu anlamda dengeli bir aile ortamı çocuk ve diğer aile bireyleri için koruyucu ve kontrolü sağlayıcı bir merkezdir. Zira araştırmalar boşanma yaşanmış vb. nedenlerden dolayı sağlıklı bir ortam sağlayamayan ailelerde çocukların olumsuz etkilere maruz kaldığını göstermektedir (Abdol Rahimi vd., 2012: 4640). Eşler birbirini koruyup işlerinde destek olurken aynı zamanda kontrol mekanizmaları da oluştururlar. Ailenin tüm bireylerinde ister formal isterse informal biçimde olsun, rol ile statü arasındaki dengenin anlamı ile ilgili olarak bir genel eğilim oluşmaktadır. Bireylerin davranışlarının değerlendirilmesinde bu eğilim temel bir ölçüt olarak değerlendirilmektedir. Ailenin sahip olduğu normlardan sapma ise belirli yaptırımları beraberinde getirir. Bunun yanı sıra ailenin birincil bir grup olarak sevgi temelli ilişkileri, aile bireylerinde bir güven duygusu oluşturmaktadır. Bu duygu aynı zamanda hata yapma konusunda aile bireylerinin uyarma haklarını da içerir. Ailenin her bireyinde diğer aile bireyleri tarafından az ya da çok kontrol edildiği duygusunun yaşandığı söylenebilir. Bu duygu özellikle çocukların disipline edilmesinde ve toplumsal değerleri benimsemesinde etkin rol oynamaktadır (Akyüz, 2008: 128).

Görüldüğü gibi aile, toplumların çoğunda, çeşitli derecelerde cinsel, duygusal ve ekonomik fonksiyonları yerine getiren ve sosyal kontrolü koruyan, sürdüren kurum olarak başlıca toplumsallaştırma araçlarından birisidir (Özen, 1990: 297). Sosyal hayata bu denli etkilerde bulunan aile, toplum hayatından da etkilenmiş; içerisinde bulunduğu toplumun temel özelliklerine göre ailenin tipinde ve yapısal özelliklerinde bir takım değişikliklere de rastlanmıştır.

3. Toplumun Aile Üzerine Etkileri

Toplumun aile üzerindeki en belirgin etkilerinden birisi sliþhesiz yapılanma ve değişme üzerinden gerçekleşmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere aile de her sosyal olgu gibi toplumun rengini almaktadır. Bu durum değişim sorunu için de geçerlidir. Toplumda meydana gelen değişiklikler ailede de yansımaları bulur ve aile de bir biçimde az ya da çok değişime uğrar. Kurumlar toplumsal değişimden farklı düzeylerde etkilenirler, çünkü göreceli bağımsızlıkları vardır. Mesela ekonomide değişim daha fazla olur. Bir toplumda gerçekleşen değişimden en az etkilenenler, sırayla din ve ailedir, kontrol ve denetleme kurumlarıdır. Doğaları itibarıyla değişime karşı mukavemetleri daha fazladır.

Aile sosyolojisindeki genel bir kanaate göre aile kurumu, tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçiş sürecine bağlı olarak geniş aileden küçük (çekirdek ve modern) aileye doğru evrilmektedir. Bu yargı kabaca doğru olsa bile gerçek hemen ifade ediliverdiği kadar açık değildir, burada tartışılacak pek çok nokta vardır. Tabii ki bir değişme vardır. Ama bu tabir caizse siyah-beyaz türünden bir değişiklik değildir. Mesela bu süreçte akrabalığın iyiden iyiye zayıfladığı ileri sürülmektedir. Ama araştırmalar gösteriyor ki insanlar, düğün, ölüm, bayram gibi hayatın önemli dönemeçlerini sırf arkadaş ve meslektaşla değil yine akrabalarıyla paylaşmaya devam etmektedirler.

Belirtildiği üzere ailede değişim tarihsel ve toplumsal süreçlerin gelişimine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Nite-

kim aile ile ilgili "geniş", "çekirdek", "ataerkil" ve "anaerkil" aile gibi tipolojik ayrımlar, tarihsel gelişim içinde toplumların yapısına göre farklılaşan aile pozisyonlarını tanımlamak için üretilmiş kavramlardır. Hatta öyle ki geleneksel toplum-modern toplum ayrımlaşması en çok aile yapısında görülen değişimlerle tanımlanmakta, kavramlaştırılmaktadır. Teorik açıklamaların belirttiği üzere modern toplumun ortaya çıkışını hazırlayan sanayileşme, kentleşme ve sekülerleşme süreçlerinde toplumsal kurumların yapısında meydana gelen değişimle birlikte toplumun temelini oluşturan ailenin de yapısı, öğeleri ve işlevleri tamamen farklılaşmıştır (Çelik, 2010: 26).

Öyle ki, eğitim ve sağlık hizmetlerinin gelişmesi, kentleşmenin artışı, endüstrileşme, teknolojik ilerleme, refahın artışı gibi toplumsal, ekonomik ve siyasal yapıdaki önemli değişimleri içeren modernleşme süreci, yirminci yüzyılda birçok ülkeyi etkisi altına alarak küresel bir ölçeğe taşınmıştır. Modernleşme süreci, artan küreselleşmeyle birlikte hız kazanmış ve demografik anlamda-özellikle geçtiğimiz yüzyılın ikinci yarısında dünya genelinde ölümlülük ve doğurganlık hızlarında belirgin azalmaları beraberinde getirmiştir. Demografik dönüşüm olarak isimlendirilen bu süreç esasen yüksek doğurganlık ve yüksek ölüm oranlarının hüküm sürdüğü bir durumdan (geleneksel demografik rejim), doğumların bilinçli olarak kontrol edildiği ve ölüm oranlarının düşmüş olduğu yeni bir duruma (modern demografik rejim) geçiş şeklinde tarif edilmektedir. Modernleşme ve demografik dönüşüm, "aile" ye yeni türler katarak aile yapılarını değişime uğratmaktadır. Bu süreç, yaygınlaşan popüler kültürün getirdiği bireysel yaşam tarzları ile hak ve özgürlük eksenli kurgulanan yeni toplumsal değerlerin yaygınlaşarak geleneksel aile değer ve yaşantısının önemini azaltan biçimde işlemektedir (Yavuz ve Yücesahin, 2012: 78).

Bu nedenle sosyolojik bakımdan yapılan aile tasnifleri genellikle sosyokültürel çevreye bağlı olarak ortaya konmaktadır. Aile yapısının modern dönemde fonksiyonları değişmiş, geleneksel aile ile modern aile arasındaki dönüş-

şüm çoğu zaman yapısal anlamda geniş aile-çekirdek aile ayrımlarıyla ifade edilmiştir. Değişmenin hızında ve yönünde farklılıklar olmakla birlikte, bütün dünyada çekirdek ailenin yaygınlaşması, geniş aile sistemlerinin çözülmesi yönünde bir hareket gözlemlenmektedir. Bu geçişin temelinde sanayi toplumunun talepleriyle birlikte modern kültürün yayılması gibi etmenler yatmaktadır. Ayrıca aile yapısına dâhil olan, eşin özgürce seçilmesi, kadın haklarının artışı, akraba evliliklerinin azalması ve çocuk haklarının genişletilmesi yönünde de değişimler söz konusudur.

Ancak bu aile sınıflandırmalarını belli dönemlere hasretmenin de zorluğu ortadadır. Nitekim bu bağlamda çekirdek ailenin sanayileşmeye bir cevap olarak, önceki geniş aile sisteminin yerini almak üzere doğduğu varsayımı eleştirilmektedir. Ancak işlevsel bakımdan çekirdek ailenin modern dönemin ihtiyaçlarına göre geniş akraba gruplarından bağımsız bireyci bir kişiliğin oluşumuna uygun yapısı dikkat çekmektedir (Çelik, 2010: 26). Geleneksel aileye göre işlevleri ve üyeleri azalan çekirdek aile Parsons'un deyişiyle uzmanlaşmış ailedir. O'na göre bu ailede akraba bağları zayıflamış, aile içi davranışlar rasyonelleşmiştir (Sayın, 1990: 10).

Burada şunu belirtmek mümkün olur ki: modern öncesi toplumda aile kurumu çok farklı fonksiyonları yerine getirmekteydi. Modernleşme sürecinde ailenin kuruluşundan aile içi ilişkilerin şekillenmesine, karı-koca ve çocukların rollerinden, aile içi kararların belirlenmesine, sorumluluk anlayış ve algılamalarına kadar pek çok hususta köklü değişimler ortaya çıkmıştır. Törelerin, örf adet ve geleneklerin belirlendiği aile yapısı bu süreçte ister istemez zihniyet ve kültürel değişimin, artan bireycilik ve rasyonalizmin etkisiyle bir sarsıntı geçirmiştir. Geleneksel ailedeki eski yerleşik işbölümü ve roller sistemi ortadan kaybolmaya başlamış, yerine kadının erkekle eşitlenmeye, erkeğin ise ev işlerinde ve çocukların yetişmesinde sorumluluk almaya çalıştığı bir anlayış ikame olmuştur. Böylece modernleşme sürecinde

aile içi roller sisteminde değişmeler ortaya çıkmış, ailenin dini, sosyal ve kültürel işlevleri yapısal bir farklılaşmaya uğramıştır (Çelik, 2010: 27).

Örneğin Durkheim'a göre geleneksel toplumlarda aile, bireylerin ahlâkî gelişimini ve denetimini başarıyla yürütmüştür. Sanayi toplumlarında işbölümünün sürekli gelişimi ailenin ahlâkî işlevini zayıflatır. Çağdaş aile kurumu, bir sürekliliğe sahip değildir ve her yeni kuşakla birlikte dağılır. Ayrıca bireylerin günlük yaşamlarının çok önemli bir kısmını aileden uzakta geçirmesi ailenin ahlâkî denetiminde bir boşluk oluşturur (Özyurt, 2007: 108). Bu noktada toplum aile üzerinde özellikle yapısal bir takım değişikliklerde bulunmaktadır. Çoğunlukla zamanla değişen ve dönüşen toplumla orantılı olarak değişen bir aile ile karşı karşıya kalınmaktadır (Martinson, 2001: 3).

4. Aile-Toplum İlişkisi Bağlamında Bazı Sorunlar

Aile toplum ilişkisi burada tüketilemeyecek kadar farklı sorunları içine alan bir konudur. Onun için herhalde yapılacak iş belirgin sorunlara işaret edip bir nokta koymaktır.

Şüphesiz bu konudaki en önemli noktalardan birisi kurumlar arasındaki eş güdümdür. Yani kurumların sağlıklı çalışması görevlerini yerine getirebilmeleri birbirleriyle uyumlu çalışabilmelerine bağlıdır. Bu söz konusu uyum, toplumun değerler sistemiyle sağlanır. Eğer bir toplumda değerler sistemi sarsılmış ve bir değer boşluğu ortaya çıkmışsa kurumlar görevini tam olarak yapamadıkları gibi aralarında açık ya da gizli bir çatışma da yaşanır. Bu durum kurumlar ve değerler sisteminin hiç değişmemesi gerektiği anlamına değil, değişimden sonra sağlıklı yapılanamama manasına gelir. Bu durum özellikle aile ve dinin tam olarak işlevlerini yerine getirmesine engel olduğu durumlarda sıklıkla yaşanır. Mesela beklenen işlevini yerine getiremeyen aile toplumdan kopar ve marjinalleşir.

Sosyoloji çevrelerindeki yaygın bir kanaate göre ailenin sorunlarından birisi kültürel gecikmeden kaynaklanmaktadır. Bu teze göre maddi ve manevi kültür unsurlarının değişim süreleri arasında bir fark vardır, maddi kültürler daha hızlı, manevi kültürler daha yavaş değişirler. İkisi arasında bir açıklık meydana gelir ki buna W. Ogburn'un ifadesiyle kültürel gecikme adı verilir. Manevi kültür kutbunda yer alan aile de ekonomi ve siyaset gibi kurumlara nazaran daha yavaş değişir, bu da bir uyum sorunu ortaya çıkarır. Aslında burada sorun yalnızca ailenin gecikmesinden değil, genel toplumsal sürecin sağlıklı işlemeyişinden kaynaklanır.

Sonuç olarak denebilir ki değişimin doğası gereği yaşanan çözülme sonucunda ailede olumlu yapılanmalar, olumsuzlukla biten farklılaşmalar yaşanabilir. Aslında beklenen, her değişimin sonunda bir dengeye kavuşulmasıdır. Ne var ki bir duruma göre bir istikrarsızlık ve hatta ileride bir çöküş yaşanabilir. Toplumda tamamlanmamış, parçalanmış veya çözülmüş aile tipleri bu sürecin sonuçlarıdır.

5. Toplumsal Sürece Bağlı Olarak Aile Yapımızdaki Bazı Değişmeler

Ailenin, toplumun değişimi ile orantılı olarak yapısal özelliklerinde meydana gelen değişimleri tahlil etmemiz için bir örneklem olarak Türk aile yapısının 1950 li yıllardan günümüze geçirdiği değişimlere dikkat çekmemiz önemli olacaktır. Kır/kent nüfusun toplam nüfusa oranına bakıldığında; 1923 yılında kır nüfusu yüzde 85 ve kent nüfusu yüzde 15 iken 1950'lerde başlayan kırdan kente göçlerle bu oran 1980 yılında tersine dönmeye başlamış, kentleşme hızı ile bağlantılı olarak kentsel nüfus artmaya devam ederek, 2010 yılına gelindiğinde kent nüfusunun toplam nüfustaki payı yüzde 73, kır nüfusun payı ise yüzde 27 olmuştur. Bu anlamda Türkiye artık bir kent toplumudur.

1980'lere kadar etkisini eksiltmeden sürdüren Batı modeli tek tip modernleşme, yeni aşamasında neo-liberalleşme ve küre-

selleşme tercihi olarak yüzünü yenilemiş; toplumsal değişim, yeni ekonomi politikalarının ve siyasal dönüşümün başı çektiği farklı bir döneme girmiştir. 1990'larla hızlanan küreselleşme ile birlikte devam eden modernleşme, kentleşme, sanayileşme süreçleri; "insanların evlilik, ebeveynlik, aile yaşamı ve cinselliğe ilişkin bakışlarının değişmesinde, geleneksel kadın ve erkek rollerinin farklılaşmasında, evlilikten beklentilerin çeşitlenmesinde önemli etken oldu. Türkiye giderek; nüfusun büyük bir bölümünün kentlerde yaşadığı, okuryazarlık oranının yükseldiği, yaşam süresinin uzadığı buna karşılık yıllık nüfus artış hızının yavaşladığı, toplam milli gelir ve kişi başına milli gelirin arttığı, özellikle son dönemde dış borçların azaldığı ve ekonomik bakımdan güçlenen bir sosyo-ekonomik yapı haline gelmiştir. Cumhuriyet Türkiye'sinde ekonomik büyüme, zaman zaman kesintiye uğrasa da, son dönemde hız kazanmıştır (Uslu, 2011: 33-34). Elbette bu değişim süreci en fazla aile kurumunu etkilemiştir. Türk aile yapısının teşekkülü için önemli bazı parametrelerde yaşanan değişimler bunu açıkça göstermektedir.

Örneğin bireylerin ilk evliliklerini 18 yaşından önce veya sonra yapmış olma durumları, ilgili evliliklerin yapıldığı dönem ayrıntısında ve cinsiyet ayrımında farklılıklar göstermektedir. Özellikle evliliklerin yapılmış olduğu beş yıllık dönemlere göre bireylerin 18 yaşından önce evlenmiş olma durumları belirgin şekilde farklılaşmaktadır. 1950 veya öncesinde yapılan ilk evliliklerde erkeklerin üçte birinden fazlası (yüzde 34,7), kadınların ise neredeyse üçte ikisi (yüzde 65,6) 18 yaşından küçüktür. Söz konusu oranlar hem erkeklerde hem de kadınlarda takip eden hemen hemen her dönem için istikrarlı biçimde düşmektedir. Bir başka deyişle 1950'den günümüze yaklaştıkça, 18 yaşından önce evlenen erkek ve kadınların oranları azalmaktadır.

Erkekler arasında 18 yaşından önce evlenenlerin oranındaki hızlı düşüş, 1950'lerde başlamaktadır. 18 yaşından önce evlenenlerin oranı erkeklerde 1951-1955 döneminde dörtte birin altına (yüzde 23,4) düşerken, 1956-1960 döneminde yüzde 17,7 olarak ölçülmekte, 1976-1980 döneminde ise ilk defa yüzde 10'un altına inmektedir. 1986-1990 döneminde yüzde 5'in altı-

na düşen bu oran, 2006-2011 döneminde sadece yüzde 0,3 düzeyinde tespit edilmiştir.

Görülmektedir ki günümüzde erkekler arasında genç kuşaklarda 18 yaşından önce evlenenler çok küçük marjinal bir grubu oluşturmaktadır. Kadınlarda ise hem başlangıç dönemindeki oran görece daha yüksektir, hem de gözlenen düşüş erkeklerle karşılaştırıldığında daha geç hızlanmaktadır. 1951-1955 döneminde ilk evliliklerini yapan kadınların yüzde 61,5'i 18 yaşından küçükken, 1961-1965 döneminde bile bu oran yüzde 51 ile kadınların yarısından fazlasını kapsamaktadır. 1976-1980 döneminde evlenen kadınların üçte birinden fazlası (yüzde 36,6) 18 yaşından küçük iken, bu oran ilk defa 1996-2000 döneminde yüzde 19'un altına düşmekte (yüzde 18,6), ilk defa 2006-2011 döneminde ise yüzde 10'un da altına inmektedir. Görülmektedir ki en güncel dönemde kadınların yüzde 7,6'sı 18 yaşın altında evlenmektedir (Uslu, 2011: 181-182).

Yine sadece görücü usulü ile ve kendi görüşleri sorulmadan ailelerinin kararıyla ilk evliliklerini yapmış olan bireylerin, bir başka deyişle evliliğe tümüyle kendi rızaları dışında girmiş olan kişilerin oranları, ilgili evliliklerin yapıldığı dönem ayrıntısında ve cinsiyet ayrımında dikkat çekicidir. 1950 ve öncesinde evlenen erkeklerin yüzde 24,8'i, kadınların ise yüzde 30,7'si kendi görüşleri sorulmadan ailelerinin kararı ile evlendirilmişlerdir. Görücü usulü ile ve kendi görüşleri sorulmadan ailelerinin kararıyla evlendirilmiş erkeklerin oranı 1951-1970 dönemlerine yüzde 13,6-17,0 aralığında değişmekte, 1971-1985 dönemlerinde ise yüzde 7,9-9,2 aralığında seyretmektedir. Söz konusu oran 1986-1990 döneminde yüzde 5,3 düzeyine inerken, süregelen bir düşüşle 2006-2011 döneminde yüzde 1,2 seviyesine ulaşmıştır. Bir başka deyişle güncel dönemde erkeklerin sadece yüzde 1,2'si kendi görüşleri sorulmadan görücü usulüyle evlendirildiklerini beyan etmiştir.

Kadınlarda ise ilgili oranlar her dönem için erkeklerden yüksek olmakla birlikte, yaşanan düşüş erkeklerde gözlenen yapıya benzemektedir. 1951-1955 döneminde ilk evliliğini

yapmış kadınların yüzde 31'i kendi görüşleri sorulmadan ailelerinin kararıyla evlendirilmiş iken, bu oran 1966-1970 döneminde yüzde 19,8'e, 1986-1990 döneminde ise yüzde 10,3'e düşmüştür. Hızlı düşüş yakın dönemlerde de devam ederken, 2006-2011 döneminde kadınların sadece yüzde 1,8'i kendi görüşleri sorulmadan görücü usulüyle evlendirildiklerini beyan etmiştir (Uslu, 2011: 199).

Görüldüğü gibi ailenin yapısal özelliklerini belirleyen bazı unsurlar toplumsal değişimle orantılı olarak farklılaşmalar göstermektedir. Bu anlamda ailenin toplumun genel yapısının tesiri altında olduğunu söylememiz mümkündür. Burada dile getirilmesi gereken bir diğer husus ise ailenin işlevlerinin de toplum yapısına orantılı olarak farklılık göstermesidir. Yukarıda belirtildiği gibi modernleşme ve sanayileşme öncesi aile dini, politik, ekonomik vb. pek çok işlevi üstlenirken toplumsal değişimle paralel olarak günümüzde bu işlevlerinde daralma yaşandığı muhakkaktır.

Aile tanımlarından da anlaşılabileceği gibi ailenin çok yönlü bir olgu oluşu, onun tarih içerisinde işlevlerinde kimi zaman değişikliklere zorlamıştır. Hatta bazı işlevlerinin zayıfladığı, bazı işlevlerinin de büsbütün ortadan kalkarak başka toplumsal kurumlarca üstlenildiğine tanıklık edilmiştir. Özellikle 1930'lardan bu yana ailenin işlevlerinde bir takım kayıpların olduğuna dair görüş yaygınlık kazanmıştır. Ancak kesin olan şudur ki: ailenin işlevlerinde değişimler yaşanmış ve hala yaşanmaktadır (Canatan ve Yıldırım, 2009: 105).

Bununla birlikte ailenin her dönemde işlevselliğini sürdüren özelliklerinin olduğu da söylenebilir. Zira bilinen tüm toplumlarda kişiler hayatlarını bu birincil sosyal grup içerisinde sürdürürler. Temelinde cinsiyet ilişkisinin bulunduğu ve toplumun en küçük birimi olarak kabul edilen ailenin şekli ve fonksiyonu, aile grubunun mensubu bulunduğu kültür tarafından saptanmasına rağmen bu grubun temel ve belyelmelel fonksiyonlarından bahsedilmektedir. Örneğin Durkheim ailenin dinî, siyasal ve ekonomik yetkilerinden

birçoğunu yitirebildiğini ancak ahlaki ve eğitsel olması noktasındaki yerinin doldurulmayacağını ifade etmiştir (Durkheim, 1975: 87).

Sonuç olarak, başlangıçta söylediğimiz gibi pür sosyal bir kurum özelliği taşıyan aile, bu yönü ile toplum ile her anlamda ilişkilendirebileceğimiz bir kurum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu anlamda aile - toplum ilişkisi belli bir nedenselliğe bağlanamayan, döngüsel bir ilişki yumağını barındırmaktadır. Ailenin temel işlevi bireyin psikolojik gelişimini ve sosyolojik ihtiyaçlarını karşılamaktır. Aile bireyin psikolojik ihtiyaçlarını karşılamada ve kimlik oluşturmada etkili olduğu gibi, öğrettiği rol ile de aile içinde bir statü kazandırır. Birey toplumsal yapı içinde rol ve statü kazanmayı da temelde aileden öğrenmiş olur. Aile özellikle bireyi koruma altına alma, aile yuvası içinde ona güven duygusuna verme ve böylelikle toplumun kültürünü ve değerlerini ona aktararak sosyalleşmesini sağlamak suretiyle topluma doğrudan etki etme imkânını barındıran en temel kurumlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Buna karşın toplumsal yapı da her toplumda temel bir öge olma özelliğini yitirmeyen aileyi, özellikle yapısal özellikleri bağlamında tesiri altına almaktadır. Öyle ki toplumun yapısına göre pek çok aile tipolojisinden bahsetmek mümkündür. Zaman içerisinde aile toplumsal dönüşümle orantılı olarak yapısal özelliklerini yeniden konumlandırmak zorunda kalabilmektedir. Bunun yanında yine toplumsal dönüşümle orantılı olarak ailenin işlevlerinde daralma görülebildiği gibi yine toplumla orantılı olarak daha geniş alanlarda fonksiyon icra etme olanağı da bulabilmektedir.

Kaynaklar

- Abdol Rahimi, S., Shakarbigi, A. R., and Naderi, G. (2012). "Phenomena Effects of Divorce on Families and Society", *Journal of Basic and Applied Scientific Research*, 2 (5), 4639-4647
- Akyüz, H. (2008). *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Siyasal Kitabevi
- Alacaban, O. (2010). "Aile Birliğini Oluşturan Faktörler ve İşlevleri" *CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.11, S. 1, 289-298
- Aydın, M. (1997). *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara: Vadi Yayınları
- Aydın, M. (2011a). *Güncel Kültürde Temel Kavramlar*, İstanbul: Açılım Kitap
- Aydın, M. (2011b). "Değerler, İşlevleri ve Ahlak", *Eğitime Bakış*, C.7, S.19, 39-45
- Aziz, A. (1982). *Toplumsallaşma ve Kitleleşme İletişim*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basın-Yayın Yüksek Okulu Yayınları
- Baltacıoğlu İ. H. (1939). *Sosyoloji*, İstanbul: Sebat Basımevi
- Berkay, F. (1990). "Sosyal Değişme ve Türk Ailesi", *1. Aile Şurası Bildirileri*, Ankara: Reyhan Yayınları, 167-171
- Bolay, S. H. (1990). "Ailenin Felsefi Temelleri", *1. Aile Şurası Bildirileri*, Ankara: Reyhan Yayınları, 377-385
- Canatan, K. ve Yıldırım, E. (2009). *Aile Sosyolojisi*, İstanbul: Açılım Kitap
- Carlson, A. C. (1999). "The Family as the Fundamental Unit Of Society" *World Family Policy Forum*, Utah: Brigham Young University D. Kennedy Center Publications
- Cansel, E. (1991). "Sosyal Devlet ve Aile", *Aile Yazıları II*, Derleyen: Beylül Dikeçligil -Ahmet Çiğdem, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 55-65
- Çelebi, N. (1991). "Genç Sosyalleşme Sosyal ve Kültürel Yapı", *Aile Yazıları III*, Derleyen: Beylül Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 299-302
- Çelik, C. (2010). "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din-Paradigmatik Anlam Ve İşlev Farklaşması", *Karadeniz Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 25-35
- Doğan, İ. (1991). "Aile Kavramının Alanı" *Türk Aile Ansiklopedisi*, Ankara: Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, C. 1, 22-24
- Dönmezer, S. (1994). *Toplumbilim*, İstanbul: Beta Yayınları
- Durkheim, E. (1992). *İntihar*, Çeviren: Özer Ozankaya, Ankara: İmge Kitabevi
- Durkheim, E. (1975). "Karı Kocayla İlgili Aile Nedir?", *Sosyolojinin Unsurları*, Derleyen: C. B. ve J. R., Çeviren: Kazım Nami Duru, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 85-87

- Erdentuğ, A. (1990). "Çeşitli İnsan Topluluklarında Aile Tipleri", *Aile Yazıları I*, Derleyen: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 319-357
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*, Çev: Heyet, Ankara: Ayraç Yayınları
- Horwitz, S. (2005). "The Functions of the Family in the Great Society", *Cambridge Journal of Economics* 29, 669-684
- İçli, T. G. ve Burcu, E. (1993). "İnformel Sosyal Kontrolün Sağlanmasında Ailelerin Gelir ve Eğitim Düzeyinin Önemi: Ankara'da Uygulanmış Bir Çalışma" *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 43-56
- Martinson, F. M. (2001). *Family in Society*, New York: Dodd, Mead & Company,
- Nirvan, N. (1970). "Sosyal Sistemlerde Sapmalar", *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Felsefe Bölümü Dergisi*, C. 8, 405-425
- Oktay, A. (1990). "Aile ve Eğitim", *I. Aile Şurası Bildirileri*, Ankara: Reyhan Yayınları, 353-357
- Özen, S. (1990). "Aile Kurumuna Bazı Sosyolojik Yaklaşımlar" *Aile Yazıları I*, Derleyen: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 397-409
- Özyurt, C. (2007). "Durkheim Sosyolojisinde Ahlakî Kontrol Sorunu", *Değerler Eğitimi Dergisi*, C.5, S.13, 95-121
- Saran, N. (1991). "Aile Hayatı ve Toplum", *Aile Yazıları III*, Derleyen: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 135-142
- Sayın, Ö. (1990). *Aile Sosyolojisi*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
- Simons, R. L., Simons, G. and Wallace, L. E. (2004). *Families, Delinquency and Crime*, Los Angeles: Roxbury Publishing Company
- Toğan, B. (1990). "Geleneksel Aileden Çağdaş Aile Yapısına Doğru", *Aile Yazılar II*, Derleyen: Beylü Dikeçligil-Ahmet Çiğdem, Ankara, Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu, 493-505
- Topçuoğlu, A. (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*, Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları
- Uslu, İ. (2011). *Türkiye'de Aile Yapısı Araştırması*, Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayınları
- Yavuz, S. ve Yüceşahin, M. M. (2012). "Türkiye'de Hanehalkı Kompozisyonlarında Değişimler ve Bölgesel Farklılaşmalar" *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, C.15, S.1, 76-118